

Otrok v sodobnem svetu*

POVZETEK. *Sodobno zdravstvo skuša uresničiti idejo po telesni, duševni in socialnoekonomski blaginji ljudi. Zato so tudi problemi otroka v medicinskem pogledu subtilnejši, kot je njegova umrljivost in zbolevanje. Avtor v članku obravnava vpliv ekološke sredine otroka, tempo življenja, stanovanja, naselja, družine in varstvenih ustanov, ki nosijo s seboj dobre ali slabe vplive na razvoj in zdravje otroka.*

Ob ustanovitvi pediatrične sekcije med. sester pa ne morem mimo pripombe, da je specializacija zdravstvenih delavcev sicer atribut sodobne medicine, da pa ob tem ne gre pozabiti, da je človek psihosomatična celota.

CHILD IN THE MODERN SOCIETY.

The aim of the up-to-date health care is to provide for the physical, mental and socio-economic welfare of the people. As regards children, the health service is faced with the problems, much more subtle ones than those presented by the children's morbidity and mortality. The author presents the role of the environment, which through family, home, nursery etc. entails an either favourable or harmful effect on the child's development and health condition. Referring to the recently established pediatric section of the registered nurses, the author agrees with the importance of the specialization in the modern medicine, pointing out, however, that the concept of the man as a psychosomatic unit should always be borne in mind.

Živimo v času, polnem nenehnih sprememb na vseh področjih materialnega in nematerialnega sveta, ki nas obdaja. Teh sprememb je toliko, da jih običajno niti ne registriramo več in nam je nenehno spreminjanje okolja postalo samo po sebi umevno. Tako se včasih skoraj ne najdemo več, ko vse te spremembe presežejo adaptacijske zmogljivosti posameznikovega organizma in je pogosto potreben dokajšen miselni napor, da dojamemo, da konkretna slika bolnika, ki ga vidimo, ni nič drugega kot znak, da je človek — posameznik prišel v konflikt z nenehnimi spremembami svoje okolice.

V svojem prispevku bi rad opozoril na položaj otroka v tem stalno se spreminjajočem svetu, ki ga tako radi deklariramo za sodoben svet in smo nanj menda pogostejše ponosni kakor ne. Pri tem želim izhajati s stališča socialnega pediatra, torej tistega zdravnika za otroke, ki skuša te gledati kot integralni del ekološke celote, katere medsebojno igro dokaj enodimenzionalno nato ocenjujemo kot zdravje ali bolezen posameznika.

---

* Referat na sestanku pediatrične sekcije med. sester v Mariboru 7. 4. 1978.

Svojo sekcijo ustanovljate v času, ko je zdravstveno varstvo otrok v naši republiki prav gotovo dokaj dobro. Umrljivost naših dojenčkov in malih, predšolskih ter šolskih otrok je dosegla raven razvitejših dežel srednje Evrope in severne Amerike. Obolevnost naših otrok je v svojem obsegu kot v svoji strukturi popolnoma sodobna, kar pomeni, da v njej ne prevladujejo zboljenja ali stanja, ki jih je možno preprečiti z organizirano preventivo. Problemi našega otroka v strogo medicinskem pogledu so danes že mnogo subtilnejši. Na slovenskem prostoru lahko rešimo domala vse medicinske probleme, ki tarejo našega otroka. Dejansko pa strategija današnje slovenske pediatrije ni več usmerjena v boj za življenje ali čisto medicinsko zdravje naših otrok, temveč je sodobna strategija novega zdravstva, ki skuša uresničiti ono davno Štamparjevo idejo o telesni, duševni ter socialno-ekonomski blaginji vseh.

Težko mi je najti primeren vrstni red tistih bistvenih sprememb, ki danes iz okolja vplivajo na naše najmanjše. Zato našeti vrstni red morda ne bo tisti, ki je razporejen po važnosti, temveč bo le slikana paleta vseh silnic, ki se danes reflektirajo v otroku.

Ena izmed bistvenih lastnosti, po katerih se otrok loči od odraslega, je v tem, da je znatno bolj odvisna od vse ekološke sredine, ki ga obdaja. Osnovna biološka rešitev tega vprašanja je bila pri človeku dolga tisočletja in je domala še v vsem živalskem svetu danes ta, da eden izmed staršev — običajno mati — skrbi za svojega otroka toliko časa, da ta doraste. Izredne družbene spremembe v našem prostoru v zadnjih desetletjih so bile pogoj, da je večina naših mater danes zaposlenih in da otrok praktično več kot pol časa, ki ga ne prespi, ni več v materinem varstvu. Problematiko, ki nastaja iz teh eminentnih sprememb, rešujemo danes v okviru otroškega varstva. Pospeseno gradimo jasli, pospešeno gradimo vrtnice, širimo individualne oblike otroškega varstva. Na tem področju smo nedvomno zelo dosti naredili in nekje v nepredaljni daljavi se že svita dan, ko bomo vse otroke lahko varovali v za to določenih ustanovah.

To ogromno spremembo izvajamo danes zavestno in se na najrazličnejših toriščih angažiramo za čim uspešnejšo in hitrejšo rešitev problema. Menim pa, da se danes morda še ne zavedamo ogromnih sprememb v mladem človeku, ki so posledica dejstva doraščanj v povsem drugem okolju. Kot pediatri smo kajpak najprej registrirali somatične posledice bivanja otrok v kolektivih. Izdelali smo organizacije in sisteme, s katerimi skušamo odpraviti nedvomno nevarnost kolektiva na otrokovo telesno zdravje. Še mnogo manj objektivnega vemo še o vplivu kolektiva v rani mladosti na psiho otroka. Trenutno smo v fazi intenzivnega študija teh vplivov. Končno pa ne smemo pozabiti ogromnih socioloških sprememb, ki nedvomno nastopajo pri otroku, ko dorašča v kolektivu svojih vrstnikov. Vse navedene spremembe v medsebojnem in končno integralnem svetu prav gotovo v marsičem obarvajo otroka današnjih dni.

Ob vse večjem zajemanju otrok v organizirane oblike zdravstvenega varstva pa se nam poraja nov problem: kam z njimi, ko obolijo. Logično je, da jih ne moremo obdržati v zavodu. Ostati morajo torej doma, kjer pa ni nikogar, ki bi jih varoval. To pomeni, da moramo materi odobriti stalež za nego otroka. Zato se moramo dobro zavedati, da bo tudi v bodoče — z večjim številom otrok vključenih v VVZ — naraščalo število mater, ki potrebujejo stalež za nego.

Posledično h gornjemu smo danes tudi priča neslutene transmisije naše družine. Družine včerajšnjega dne, v kateri vladajo patriarhalni odnosi in v kateri je mati tista, ki skrbi kot servis v žlahtnem smislu besede za vse tegobe družinskih članov, danes ni več. Sodobno družino sestavljajo enakopravni člani. Ni več tipično moških ali tipično ženskih opravil, ni več komande enega nad drugim. Enakopravni — in če želite tudi samoupravni — odnosi vedno bolj vladajo v naših družinah in so seme, ki ga bo otrok nedvomno v izdatni meri ponesel v jutrišnji svet.

Nadaljnja karakteristika sodobnega sveta je nedvomno vse večja hitrost, ne le našega premikanja, temveč tudi vsega, kar sami delamo in kar se dogaja okoli nas. Zamislimo si samo enourni sprehod dojenčka pred štiridesetimi, petdesetimi leti ter število vplivov okolja, ki so v tem času delovali nanj. Primerjajmo sedaj onega dojenčka z današnjim, ki ga prav tako v eni uri na zadnjem sedežu avtomobila prevažamo skozi velemestni vrvež. Število sprejetih dražljajev se verjetno ne veča z linearnim dejavnikom, temveč vsaj s potencialnim. Izredno zanimivo bo v bodoče najti tisti obseg zunanjih dražljajev, ki lahko vplivajo na našega otroka še spodbudno, ter ga omejiti proti tistemu številu, ki gotovo že deluje nevrotizirajoče. Prav tako nedvomno je velika nevarnost, da hitrost spreminjanja zavede otroka v površnost, torej v stanje, ki niti intelektualno niti emocionalno ne more rešiti problemov jutrišnjega dne. Veliko število odklonov od psihično povprečnega (hote se izogibam izrazov, ki lahko vodijo v psihopatologijo), ki jih opažamo pri sodobnem otroku že danes, nam dajo slutiti, da smo prag še prebavljivega danes morda že marsikje prekoračili.

Prav gotovo je dokajšen problem našega otroka tudi sodobna izgradnja naših mest. Ogromni — brezosebni bloki z zelo pičlim ali žal pogosto prav nič zelenim okoljem prav gotovo niso tisto, kar si želimo za normalno vzrast našega otroka. Prav dobro se zavedam, da ob današnjih prostorskih možnostih in ogromnem pomanjkanju stanovanj, gornji argument ne bo povzročil nobene spremembe v izgradnji mest. Menim pa, da izkušnje iz velikih mest zahodnega sveta, kjer že dalj časa beležijo pravi beg iz betonskih kasarn, ter po drugi strani velika, pri nas zaznavna želja po individualni izgradnji vikend hišic kaže, da se tudi sodobni človek podzavestno še ni sprijaznil z ogromno konglomeracijo velikih stanovanjskih blokov. Tako ali drugače — naš otrok stanuje danes pogosto v ogromnih blokih, ozek rov dvigala mu je domala edina vez z zunanjim svetom, v tem zunanjem svetu pa srečuje zaprašena dvorišča, avtomobilska parkirišča, upravičeno ali neupravičeno sitne hišnike in sostanovalce — živi v okolju, ki nikakor ni preveč pozitivno nastrojeno do razmaha njegovih otroško impulzivnih nagonov.

Koncentracija večjega števila otrok na manjšem področju, torej tesnejši kontakt, pomeni v somatični medicini večjo možnost prehajanja infekta od enega otroka na drugega. In če vemo, da je večina otroških akutnih bolezni povzročenih po virusih in bakterijah — torej nalezljivih — nam tudi ta podatek delno pojasnjuje stalno naraščanje različnih obolenj, predvsem v otrokovih zgornjih dihalih.

Morda zveni presenetljivo, pa je žal resnično. V času vse večje izgradnje sodobnih, higiensko opremljenih stanovanj, v času vse večje zdravstvene prosvetljenosti in zdravstvene vzgojenosti naših ljudi, se nam kar naenkrat pojavljajo bolezni, za katere smo že davno menili, da jih ni več. Uši in garjavost so pred nekaj

leti bile le še spomin na minule čase. Danes so konkretna stvarnost, s katero naša sodobna družba in naše današnje zdravstvo pogosto ne prideta na kraj. Prav obe našteti bolezni kažeta, da lahko ogromen tehnični napredek pomeni medicinsko korak nazaj. Umetne tkanine, ki jih ni mogoče prekuhati niti vroče preli-kati, sodobni pralni stroji in sodobna kozmetična sredstva, s katerimi je z enostavnim pritiskom na gumb pršilnika možno zamenjati nekoliko dolgočasnejše kopianje in umivanje, so po mnenju svetovnih strokovnjakov vzrok za gornje pojave.

Prav tukaj je bilo včeraj posvetovanje o zgodnjih poteh in možnostih usposabljanja. Dr. Erika Udovič-Dovnik je podala plastičen prikaz problematike okvarjenega otroka v današnjem svetu. Povedala je, da je med našimi otroki danes okoli 4 % okvarjenih otrok. Število ne hitro, vendar vztrajno in postopoma narašča. Sodobna družba gleda na okvarjenega otroka drugače od včerajšnje. Okvarjenega otroka se danes ne sramujemo več. Čimprej ga skušamo odkriti in čimprej najti pota in načine, da mu v okviru obstoječe okvare najdemo one maksimalne možnosti, ki bodo tudi njemu omogočile, da bo deležen sonca in veselja mladosti. Telesno ali duševno moten otrok, govorno moten, na vidu ali slušno prizadet, je produkt našega okolja. Hkrati pa postaja sestavni del tega okolja in nedvomno se bomo morali še vsi odrasli, prek nas pa tudi naši otroci, naučiti živeti z okvarjenim otrokom in ga sprejemati kot del nas samih.

Končno naj še povem, da svet, ki danes obdaja našega otroka, ni nič več čist in zdrav, kot je bil morda še pred nekaj desetletji. Zanimivo je, da žurnalisti več govorijo o onesnaženju zraka, onesnaženju naših voda, onesnaženju zemlje in podobno. Malo pa nas je zdravstvenih delavcev, ki smo pripravljeni o teh stvareh razpravljati. Onesnaženje našega ljubega okolja je danes namreč doseglo že tolikšen obseg, da ni več daleč do tistega usodnega krizišča, na katerem se bomo morali odločiti za pot, ki pomeni sicer odpoved številnim »pridobitvam civilizacije« ali pa se odločiti za drugo, ki pelje v svet, katerega tako zgovorni dokaz je zgornja Mežiška dolina.

V onesnaženje okolja v širšem smislu besede sodi kajpak tudi danes že univerzalna uporaba najrazličnejših kemikalij v našem vsakodnevnem življenju. Domala ni več koticčka naše zemlje, ki ne bi bil prepojen s kemičnimi snovmi. Po teoriji haptenov vemo, da je prav tukaj iskati vzrok za vse številnejše naraščanje alergičnih obolenj med našimi najmlajšimi.

Naj ob koncu samo še omenim naraščanje nasilnih zbolenj, pa žal tudi nasilnih smrti med našimi otroki. Od mehaničnih poškodb prek opeklin in zmrzlin, zastrupitev in zadušitev, umorov in samomorov, je dolga skala nevarnosti, ki iz leta v leto vse bolj sega po otroku.

Danes ustanavljate sekcijo medicinskih sester pediatrične smeri. S tem sledite trendu, ki je že udomačen med nami zdravniki. Specializacija — naj bo navadna ali super — oziroma sub-specializacija, je nedvomno atribut sodobnega časa. Menim, da je pravilno, da se tudi na sestrskem nivoju odločate za strokovne specializacije. Ne morem pa zamolčati misli, ki se poraja ob takšni specializaciji. Človek je namreč le eden, je psihosomatična celota in vsaj na ravni zdravnikov smo naredili veliko napako, ko smo ga secirali v nešteto specialnosti, ob tem pa pozabili na splošnega zdravnika, ki naj bi oskrboval človeka kot celoto. Ne zamerite mi gornje pripombe, menim pa, da jo je bilo treba danes tukaj izreči,

da bo vaš nadaljnji razvoj upošteval tudi dejstvo, da človek ne potrebuje samo specialistov.

Ob rojevanju vaše nove sekcije pa ne morem mimo splošne ugotovitve, da je naše zdravstvo v poslednjem času postalo predrago. Smo na pragu dobe, ko bo neposredna menjava dela postala vsakdanja. Združenemu delu bomo ponujali naše storitve in od vsebine teh bo odvisno, ali jih bo združeno delo sprejelo ali ne. Marsikaj, kar se nam je včeraj v financiranju zdravstva še zdelo samo po sebi umevno, bo jutri drugače. Ve — pediatrične sestre in mi — pediatri zdravniki bomo zastopali zdravstvene interese naših otrok. Ali jih bo bolje zastopati v ločenih ustanovah kot danes ali v integriranih, je vprašanje bodočnosti. Vabim vas pa na krepko sodelovanje pri bodočih razgovorih.

Morda sem bil pri opisovanju našega otroka v sodobnem svetu nekoliko črnogled. Z največjim zadovoljstvom bi rad priznal to napako. Toda bojim se, da naš sodoben svet, ki je dal našemu otroku toliko lepega, dobrega in svetlega, nosi s seboj tudi marsikaj slabega. Menim, da smo zdravstveni delavci, ki nam je zaupana skrb nad temi otroki, dolžni spoznati vse nevarnosti. Če sovražnika poznamo, nam je le pol toliko še nevaren.

Zaupam v človeškega duha, zaupam v njegov intelekt. Verujem, da ne bomo grobar sami sebi. Uresničitev te vere pa bo v bodoče od nas vseh zahtevala še prenekateri napor.

O MLADIH

Veliko je pripomb na njihov račun. Končno je bilo vselej tako. Seveda današnja mladina v splošnem ni nič slabša od prejšnjih generacij, morda je celo boljša. Saj se generalno in glasno zavzema za bratstvo in enotnost med narodi, za ljubezen in proti vojni.

Ko so pred leti mladi ljudje demonstrirali in razbijali po Evropi, je dvakratni Nobelov nagrajenec (za kemijo in mir) L. Pauling izrekel na 2. mednarodnem kongresu za socialno psihiatrijo v Londonu leta 1969 približno takele misli:

»Seveda ni mogoče pričakovati, da bi katerakoli oblast mirno gledala študente, ki po mestih razbijajo in požigajo, ter je razumljivo, da bo proti njim ukrepala. Vendar, hvala bogu, da tako počno. Sicer bi mi utegnili še misliti, kako je vse v najlepšem redu in kako brezhibno upravljamo naš majhni svet. Ta mladina, ki včasih tako hudo pretirava v svojem vedenju, je naša vest, in kako slabo bi šele bilo, če bi se ne oglašala«.

Do tod je vse v redu, bi dejal. Vendar je človeku žal tistih preveč senzibilnih mladih duš, ki niso ustvarjalke vrtincev, a jih ti vendar potegnejo vase in neusmiljeno pogoltnejo. A življenje že od nekdaj terja tudi nedolžne žrtve.

Kadre je treba pomlajevati. V tem sicer sociološkem pojmu je zapopaden tudi biološki aspekt. Če zamenjamo pri isti starostni skupini le en odtenek barve z drugim, to ni prava pomladitev. Še zlasti je tak način »pomlajevanja« vprašljiv takrat, ko sem ter tja spoznaš, kako nekateri iščejo odtenke čim dlje od čiste rdeče barve, če že mora biti rdeča.

Dr. Janko Kostnapfel